

ISSN 2227-5118

QƏRBİ KASPI UNİVERSİTETİ

ELMI XƏBƏRLƏR

Humanitar elmlər seriyası

SAY 2 – 2020

WESTERN CASPIAN UNIVERSITY

SCIENTIFIC BULLETIN

The Series of Humanitarian Sciences

№ 2 - 2020

BAKI – 2020

REDAKSIYA HEYƏTİ

- Baş redaktor :** **Hüseynqulu Bağirov**, Qərbi Kaspi Universitetinin Qəyyumlar Şurasının sədri, t.ü.f.d., professor
- Məsul katib :** **Gülnarə Seyidova**, fil.ü.f.d.
- Üzvlər:** **Nərgiz Axundova**, AMEA-nın müxbir üzvü, t.e.d., professor
Elçin Əliyev, sən.e.d., professor
Emilia Alaverdiyeva, s.e.d., professor (Gürcüstan Texniki Universiteti)
Ədalət Kərimov, r.e.d., professor
Fuad Məmmədov, t.e.d., professor
Pərviz Qurbanov, i.ü.f.d., professor
Şahin Xəlilli, fil.ü.f.d., professor
Məsud Əfəndiyev, professor (Almaniya, Helmholtz” Elmi-Tədqiqat Mərkəzi)
Mikael Sukkov, b.e.d., professor (Almaniya, Təbiəti Qoruma Fondunun təsisçisi)
Ahmet İpek, b.e.d., professor (Uludağ Universiteti, Türkiyə)
Hartmut Müller, b.e.d. (Lower Oder Valley (Milli Park) və Şirvan Milli Parklarının eks-direktoru).
Abdol Samad Navi, UİTM (Universiti texnoloji MARA), Bizness və menecment fakultəsinin iqtisadçı, professoru.
Mohammed İshfaq, İqtisadi analitik, Pakistan

Redaksiyadan

Qərbi Kaspi Universitetinin “Elmi xəbərlər” jurnalı 2017-ci ildən oxucularla görüşə davamlı yeniliklərlə gəlməkdədir. Bu da jurnalın qarşısına qoyduğu inkişaf hədəfi ilə bağlıdır.

Qərbi Kaspi Universitetinin “Elmi xəbərlər” jurnalı Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Ali Attestasiya Komissiyası tərəfindən dissertasiyaların əsas nəticələrinin dərc olunması tövsiyyə edilən dövrü elmi nəşrlərin siyahısına daxil edilmişdir.

Diqqətinizə çatdırmaq istəyirik ki, cari ildən “Elmi xəbərlər” jurnalına göndərilən məqalələr redaksiyanın peşəkar ekspert heyətinə resenziyaya göndəriləcək, yalnız elmi-tədqiqat tutumlu əsərlərin dərc olunması mümkün olacaq.

Qərbi Kaspi Universitetinin “Elmi xəbərlər” jurnalının redaksiya heyətinin məqsədi yerli və xarici tədqiqatçılar, alimlər tərəfindən aparılan fundamental və tətbiqi araşdırmaları, pedaqoji, metodoloji və metodiki məsələləri əhatə edən, elm və təhsilin inkişafına xidmət göstərən elmi tutumlu yazıları geniş oxucu auditoriyasına çatdırmaqdır.

Həmçinin, “Elmi xəbərlər” jurnalı digər universitet və institutların dissertant və elmi işçilərinin elmi əsərlərini dərc etməyə açıqdır.

Ümid edirik ki, “Elmi xəbərlər” jurnalı ictimai və humanitar sahələrdə həyata keçirilən elmi tədqiqatların yayılmasında, məqalələrin geniş oxucu kütləsinə çatmasında bir növ vasitəçi rolunu oynayacaq. “Elmi xəbərlər” jurnalının redaksiya heyəti mütəxəssisləri, elm adamlarını, o cümlədən, gənc tədqiqatçıları əməkdaşlığa və jurnalda elmi məqalələrlə çıxış etməyə dəvət edir.

From the editorial office!

In 2017 the journal "Scientific News" of "Western Caspian" University, is looking forward to welcoming its readers with great innovations.

The journal "Scientific News" was included in the publication list, which was approved by the Higher Attestation Commission under the President of the Azerbaijan Republic.

The journal's main objective is to inform a wide range of readers about research conducted by local and foreign scientists in the fields of fundamental and applied science - pedagogy, psychology, methodology and another reserch, included in the development of science and education.

We hope that "Scientific News" journal will play the role of an intermediary for a wide readership through the dissemination of scientific research in the social and humanitarian fields.

Editorial experts for the journal "Scientific News", scientists, especially young researchers are invited to cooperate with the journal. We want to note that our journal is open to cooperation with scientists and researchers from other universities.

We would like to draw your attention to the fact that in the current year all the articles of the "Scientific News" journal will be sent for consideration to professional experts, and only works of scientific and research potential will be published.

MÜNDƏRİCAT DİLÇİLİK

1. Ross DOUGLASS, Sevil ƏLİYEVƏ	
<i>Qruplarda ingilis dilinin distant təliminin problemləri</i>	<i>7</i>
2. Samirə Elbrus qızı CƏFƏRZADƏ	
<i>Mədəniyyətin dilə təsiri</i>	<i>12</i>
3. Fidan Sabir qızı ABİYEVƏ	
<i>Neyrolinqvistika və afaziya</i>	<i>19</i>
4. Gülnar Arif qızı ADIGÖZƏLLİ	
<i>İngilis dili lüğətinin tədrisi üçün effektiv metodlar</i>	<i>26</i>
5. Samid Murad oğlu SÜLEYMANOV	
<i>Xarici dillərin tədrisində sual cümlələrinin rolu.</i>	<i>32</i>
6. Aidə Akif qızı MİRZƏYEVƏ	
<i>İngilis etnonimlərinin semantik təsnifatı</i>	<i>37</i>
7. İlham Elşən qızı HÜSEYNOVA	
<i>İngilis dilində emosemiyalı frazeologizmlərdə qeyri-tarixi şaquli kontekst....</i>	<i>43</i>
8. Billurə İlqar qızı TAHİRZADƏ	
<i>Onomastik vahidlərin üslubi funksiyası</i>	<i>48</i>
9. Leyla Vüqar qızı MİRZƏYEVƏ	
<i>İngilis və Azərbaycan dillərinin hand / əl və ürək / heart komponentli somatik frazeologizmlərinin tematik qrupları.....</i>	<i>54</i>
10. Şəfəq İsa qızı ABDULLAYEVƏ	
<i>Dil tədrisində humanistik yanaşmalar</i>	<i>60</i>
11. Günay Rüstəm qızı MƏMMƏDOVA	
<i>Termin anlayışı və terminlərin təsnifi</i>	<i>64</i>
12. Natavan Yusif qızı RAMAZANOVA	
<i>Alman dilindən tərcümənin çətinliyi</i>	<i>70</i>
13. Zəhra Maqşud qızı MÜRSƏLOVA	
<i>İngilis dilinin Britaniya və Amerika variantlarında fellərin fərqi.....</i>	<i>74</i>
14. Natavan Abdulla qızı KAMİLOVA	
<i>İnternetin müasir rus dilinə təsiri</i>	<i>80</i>
15. Gularə Eldar qızı Qüdrətli	
<i>Britaniya media diskursunda leksik təkrarlar.</i>	<i>86</i>
16. Sevdə Məcid qızı İSMAYILOVA	
<i>İngilis dilində tənqidi düşüncənin inkişafı.....</i>	<i>93</i>
17. Pərvin Ramiz qızı ZEYNALOVA	
<i>Qeyri-dilçilik fakültəsi tələbələrinə xarici dilin tədrisi</i>	<i>97</i>
18. Aygün Balahseyin qızı AMANƏLİYEVƏ	
<i>Məntiqi kəmiyyət kateqoriyasının müxtəlif sistemli dillərdə linqistik təsvirinin ifadə imkanları</i>	<i>104</i>
19. Şəbnəm Azər qızı İSMAYILOVA	
<i>İngilis dilində yazı vərdişlərinin aşılınmasının psixoloji aspektləri.....</i>	<i>115</i>
20. Leyla Eldar qızı MƏCİDOVA	
<i>İngilis dilində müəyyən və qeyri-müəyyən ismi birləşmələrlə istifadə olunan determinativlər.....</i>	<i>119</i>

- 21. Leyla Rafiq qızı QARAYEVA**
Autentik materiallar və onların dil tədrisində istifadə formaları..... 124
- 22. Gülnar Aprel qızı QƏHRƏMANOVA**
Frazeoloji birləşmələrin tərcümə problemləri və tərcüməçilərin onları digər dillərə tərcümə edərkən qarşılaşdıqları çətinliklər. 128
- 23. Ülfət Zakir oğlu İBRAHİM**
Müasir fransız dövrü mətbuatında neologizmlərin yaranması və əmələgəlmə üsulları 134

ƏDƏBİYYAT

- 24. Ülviyyə Kamran qızı ALLAZOVA**
*Qrem Qrinin “İşin mahiyyəti” romanında personaj quruluşu problemi*142
- 25. Nəzrin Hüseyn qızı BABAYEVA**
*Zaman anlayışı və povestin quruluşu.*149
- 26. Gülnar Ramiz qızı QƏMBƏROVA**
Zahid Xəlil-çağdaş uşaq poeziyasının nümayəndəsi kimi157
- 27. Fidan Həsən qızı MƏCİDOVA**
Puşkinin “Yevgeni Onegin” əsərinin rus dilindən ingilis dilinə tərcüməsində bənzərliyin təhlili..... 161

UOT 81

**MÜASİR FRANSIZ DÖVRİ MƏTBUATINDA
NEOLOGİZMLƏRİN YARANMASI VƏ ƏMƏLƏGƏLMƏ ÜSULLARI**

Ülfət Zakir oğlu İBRAHİM*Azərbaycan Dillər Universiteti**Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, professor əv.**Fransız dilinin fonetikasi və qrammatikası kafedrasının müdiri**ulfet.ibrahim@yahoo.com*

XÜLASƏ

Məqalə, müasir fransız mətbuat materiallarında neologizmlərin araşdırılması probleminə həsr edilmişdir. Müəllif yeni terminlərin yaranması və fransız dilinin söz ehtiyatının zənginləşdirilməsi metodunu araşdırır. Yeni sözlərin düzəlməsində suffiks, prefiks və parasintez vasitələri geniş yer tutur. Lakin neologizm isimlərinin əsas, başlıca əmələgəlmə vasitələrinə alınmaları aid etmək olar. Alınmaların arasında ingilis dilindən alınmalar üstünlük təşkil edir. Bu alınmalar əsasən ticari və iqtisadi terminologiyaya aiddir, alınma mürəkkəb isimlər isə məişət leksikasını əhatə edir.

Açar sözlər: neologizmlər, fransız dili, lüğət tərkibi, terminlər, sözdüzlətmə

ABSTRACT**THE WAYS OF APPEARANCE AND FORMATION OF
NEOLOGISMS IN THE MODERN FRENCH PERIODICALS**

The article is devoted to the problem of studies of neologisms in the modern French press materials. The author researches the method of appearance of new terms and enriching of the French language vocabulary. Suffixes, prefixes, and parasynthetic tools are widely used in the creation of new words in French language. However, the appearance of neologism nouns can be attributed to the fact that they are the main means of formation. Among the loanwords, the loanwords from the English language prevail. These derivations are mainly related to commercial and economic terminology, while the derivation of compound nouns refers to everyday vocabulary.

Keywords: neologisms, French language, vocabulary, terms, word formation

РЕЗЮМЕ

СПОСОБЫ ВОЗНИКНОВЕНИЯ И ОБРАЗОВАНИЯ
НЕОЛОГИЗМОВ В СОВРЕМЕННОЙ ФРАНЦУЗСКОЙ
ПЕРИОДИКЕ

Статья посвящена проблеме изучения неологизмов на материале современной французской прессы. Автор исследует способы появления новых терминов-неологизмов и обогащения словарного состава французского языка. Суффиксы, префиксы и парасинтез широко используется при создании новых слов. Однако основным средством формирования неологизмов существительных можно отнести к заимствованным словам. Среди заимствований преобладают слова, проникшие во французский язык посредством английского. Эти производные слова связаны главным образом с коммерческой и экономической терминологией, в то время как производные сложных существительных относятся к повседневной лексике.

Ключевые слова: неологизмы, французский язык, словарный состав, термины, словообразование.

İnkişafın xüsusiyyətlərini nümayiş etdirən və ona müəyyən təsir göstərən KİV dili digər üslablardan fərqli olaraq həyatın müxtəlif sahələrində baş verən dəyişiklikləri daha sürətli və daha geniş şəkildə əks etdirir.

Siyasi, iqtisadi, sosial dəyişikliklər daim yeni anlayışların yaranmasına və onlarla bərabər yeni sözlərin, məfhumların əmələgəlməsinə gətirib çıxarır.

Dilin lüğət tərkibi daim hərəkətdə olan, nüfuz edilə bilən və ən çox dəyişikliyə uğrayan tərəf kimi realiyalar dünyasında baş verən hadisələrə dərhal reaksiya verir. Dilin lüğət tərkibində, insanın dildən kənar müxtəlif hadisələr haqqında təsəvvürləri bilavasitə öz əksini tapır. Lüğətin xarakterik xüsusiyyəti, müxtəlif yollarla formalaşan yeni sözlər və yeni məfhumlar hesabına sonsuza qədər genişlənməyə meyilli olmasıdır [2, səh. 34]. Neologizmlərin yaranması bir dilin mənşəi, insan bilgilərinin bütün zənginliyini özündə ehtiva edir. Neologizmlər (yunanca - *neos* - yeni və *loqotiplər* - söz) - ictimai həyatın inkişafı və yeni anlayışların meydana gəlməsi ilə əlaqədar olaraq dildə yaranan yeni sözlər deməkdir. Lüğətlər adətən neologizmləri qeydə almaqda axsayır, belə ki yeni məfhumların lüğətlərdə işlədilməsi müəyyən bir zaman tələb edir. Dilçilərin fikrincə, fransız dilində lüğət tərkibinin zənginləşmə səbəbi, ekstralinqvistik amillərin təsiri ilə bağlıdır. Neologizmlər əsasən elmi və texniki dildə elmin və texnikanın sürətli inkişafı nəticəsində yaranır. Fransız yazıçısı Frederik Dar neoloqizm haqqında danışanda doğru qeyd edir ki: “Le néologisme, c’est la langue qui fait ses besoins !” [7, səh. 247]. Le Robert lüğəti isə neoloqizmlərə qısaltma sözlərdə, alınmalarda, mürəkkəb sözlərdə,

konversiya, suffiks və preffikslərlə əmələgələn terminlərdə, bir sözlə hər yerdə rast gəlmək mümkün olduğunu vurğulayır [7, səh. 246].

Müəyyən zaman çərçivəsində yeni məfhumları ifadə edən sözlər, həm yazıda, həm şifahi nitqdə vaxtaşırı istifadə olunub adıləşənə qədər, neologizm kimi qəbul olunaraq, lüğət tərkibinə daxil edilir və zaman ötdükcə neologizm statusunu itirirlər.

Qeyd etmək lazımdır ki, neologizmlər, bir qayda olaraq, dildə artıq mövcud olan sözyaratma qabiliyyətindən istifadə edərək, mövcud dil qaydaları əsasında yaranır.

Neologizmlərin təhlili onu göstərir ki, müasir fransız dili lüğətinin zənginləşməsi aşağıdakı qaydada baş verir: 1) morfoloji affiksəl dəyişmələrin nəticəsində; 2) semantik sözün mənasının yenidən anlaşılması yolu ilə; 3) sözlərin birləşməsi və ya mürəkkəb sözlərin yaranması ilə; 4) abreviasiya yolu ilə; 5) müasir dövrdə digər dillərdən, xüsusilə ingilis dilindən alınmalar hesabına.

Fransız dilində olan elmi mətnlərdə neologizmlər əsasən isim, feil, sifət, eləcə də gündəlik işlənen sözlərlə ifadə olunur [36,86]. Şəkilçilərlə əmələgələn sözlər dildə çox geniş yayılmış sözdüzəltmə üsuldur. Bəzi şəkilçilər çoxsaylı terminoloji vahidlərin yaranmasına səbəb olur: *-ite*, *-isme*, *-ence*, *-ure*, *-tien*, *-iste*, etc.

-ité şəkilçisi adətən keyfiyyət və vasitə bildirən sifətin sonluğudur. Onun əsas mənası - əşyanın keyfiyyətini bildirməkdir: *reductible* – *reductibilité* azalan, qorunub saxlanılan – *azalma*, qorunub saxlanılma.

-isme, *-iste* şəkilçiləri cüt yeni söz formalarının əmələgəlməsində iştirak edir: *antimilitariste*-*antimilitarisme* *antimilitarist*-*antimilitarizm*.

-tion, *-ation* şəkilçiləri hərəkət və nəticədən başqa əksər hallarda vəziyyəti, durumu bildirirlər: *décurtation* – ağacın başının kəsilməsi, *réaction* – əks-təsir, *coagulation* – laxtalanma, *koagulasiya*, *évaporation* – buxarlanma.

Müasir dövrdə, ingilis dilinin fransız dili leksikasına güclü təsir göstərdiyi zamanda, fransız dilçisi P.Leraya görə, *-air*, *-eur*, *-el* şəkilçilərinin stabilliyi ingilis dilindən *-ary*, *-er*, *-al* şəkilçilərlə alınma sözlərin sayəsində başa gəlir.

Sözdüzəltmənin leksik-semantik səviyyəsindən fərqli olaraq morfoloji sözdüzəltmə yeni leksik vahidlərin yaranmasında ən məhsuldar və çoxaspektli bir vasitədir ki, bu da dildə artıq mövcud olan modellərin əsasında meydana çıxır. Bunlar dildə olan kök və affiks morfemləridir. Nəticədə yeni sözlər əmələ gəlir, sözün forması dəyişir, yeni mənalar ortaya çıxır. Bu cür yaranan yeni sözlər öz tərkiblərində ilkin sözün elementlərini qoruyub saxlamaqla yanaşı, mövcud olan sözdüzəltmə modellərinə əsasən yeni aspektləri ilə fərqlənir. M.D. Stepanovanın fikrincə “sözdüzəltmə modeli stabil bir struktur olmaqla, ümumiləşmiş leksik mənaya malikdir”.

Sözdüzəltmənin affiksəl üsulu adlanan preffiksləşdirmə, sözdüzəltmə prosesində önşəkilçi (preffiks) vasitəsilə ifadə olunur. Funksional və qismən semantik önşəkilçilər (preffikslər), şəkilçilərə kateqoriyasına yaxındır. Lakin

onların arasında mühüm fərq mövcuddur. Belə ki, şəkilçilər (suffikslər) sözün sonunda olduqlarından vurğulu vəziyyətdədirlər və bu səbəbdən önşəkilçilərdən fərqli olaraq sözün kök (əsas), sözdüzəltmə hissəsinə daha bitişikdirlər. Şəkilçilərin sözdüzəltmə mənası önşəkilçilərdən daha mürəkkəb və müxtəlifdir; fransız dilində önşəkilçilərin əksəriyyəti fərdi mənaya malik deyil (*inter-*, *in-*, *hyper-*, *pré-*, *pro-*). Önşəkilçilər, şəkilçilərdən fərqli olaraq, dəqiq sözdüzəltmə mənası daşıyan əsas sözdən daha çox asılıdırlar. Bu səbəbdən önşəkilçilər leksikallaşma xüsusiyyətinə malikdirlər (yəni önşəkilçilər müstəqil söz kimi işlənmə xüsusiyyəti əldə etmiş olurlar): *ultra* (m) – ultra, ekstermist, ifratçı; *super* – yüksək, ən yüksək, ən yüksək keyfiyyət. Prefikslər sözdüzəltmənin ən məhsuldar formalarından biri sayılır. Prefikslər vasitəsilə sözdüzəltmə fəal və dinamik xarakter daşıyır: onların bəziləri köhnəlir, yerlərinə isə yeniləri gəlir. Prefikslər vasitəsilə sözdüzəltmə üsulu elmi-texniki və ictimai-siyasi terminlər yaradılmasına başlıca səbəb olur. Bu da öz növbəsində, həm dilxarici, həm də dildaxili amillərlə bağlıdır.

Parasintezə və ya şəkilçi və önşəkilçi üsuluna isə şəkilçinin və önşəkilçinin eyni vaxtda sözdüzəltmə qabiliyyətinə malik sözə birləşdirilərək yeni sözlərin əmələgəlməsi üsulu deyilir. Beləliklə, parasintez üsulunda iki ayrı morfoloji üsulun önşəkilçilə (prefiksasiya) və şəkilçilə (suffiksasiya) qarşılıqlı əlaqələndirilməsi (funksional əvəzlənməsi) üzə çıxır.

Dilin lüğət tərkibinin zənginləşməsi, sözlərin mənasının genişlənməsi və ya mənasının dəyişməsi vasitəsi ilə baş verə bilər. Söz mənasının genişlənməsi altında, biz ilkin mərhələdə konkret və fərdi bir mənəni ifadə edən məfhumun, daha ümumi anlam bildirməsini nəzərdə tuturuq.

Neologizmlər üzərində müşahidələr, müasir fransız dilində isimlərin geniş semantik diapazona malik olmalarına və elmi, ictimai-siyasi və məişət leksikasında yaranan yeni məfhumların müəyyənləşdirilməsində istifadəsi qənaətinə gəlməyə imkan verir. Bu onunla izah olunur ki, iki bəzi hallarda daha çox sözdən ibarət məfhumlar, sıx formada mürəkkəb sözlərin çatdırılmasında əlverişli üsul kimi çıxış edirlər. Bu da öz növbəsində terminlərin əmələgəlməsində mühüm vasitədir.

Fransız dilində mürəkkəb sözlər, ümumiyyətlə dilin inkişafı zamanı formalaşmış ümumi qaydalara əsasən düzəlir. Fransız dilində sözbirləşmə hadisəsinin özünəməxsusluğu, əsasların deyil, bütöv və ya tabelik və tabesizlik əlaqəsi olan bütün sözlərin birləşməsindən ibarətdir.

Mürəkkəb sözlərin semantikasi onu göstərir ki, yeni sözlərin əksəriyyəti terminlərə aiddir: a) tibbi terminlər: *clinocar* (m), *criminogène* (f), *schisophrène* (m), *psychorigide* (f) ; b) texniki terminlər: *optoélectronique* (f), *distribanque* (m), *lunambule* (m), *mange-disques* (m), *ingénieur-manager* (m); v) ictimai-siyasi: terminlər *national-pétrolisme* (m), *femme-obget* (f), *retraite-chapeau* (f), *euro-obligation* (f), *moine-menager* (m), *grève-bouchon* (f) ; c)

məişət tgerminlər: *électroménagiste (m)*, *unisexe (m)*, *sexplosion (f)*, *chemise-veste (f)*; d) elmi terminlər: *heure-cerveau (m)*, *cornélorasinisme (m)*.

Əksər hallarda mürəkkəb sözlərin əmələgəlməsi bir sözün başlanğıc hissəsinin digər sözün isə son hissəsinin birləşməsindən və ya iki sözün bütöv formada birləşməsindən ibarətdir.

Elmi tədqiqatlar onu göstərir ki, mürəkkəb sözlərin ən çox əmələgəldiyi və istifadə olunduğu dil ingilis dilidir. İngilis dilində mürəkkəb sözlərə təkcə kitablarda deyil (xüsusən yazıçı Lyus Karolun kitablarında özü yaradıcısı olduğu mürəkkəb sözlərə rast gəlmək mümkündür) eyni vaxtda gündəlik həyatda da rast gəlinir, misal üçün *Skyjacking* (= *détournement d'avion*, à partir de *sky*, *ciel*, səma et *hijacking* *détournement*, qaçırdılma təyyarə haqqında), *Chunnel* (= *tunnel sous la Manche*, sur *tunnel* et *Channel*, La Manş boğazı altında tunel haqqında).

İnformatika sahəsində də mürəkkəb sözlər az deyil. Misal üçün hamımızın artıq az qala gündə istifadə etdiyimiz “spam” sözü, fransız informatika sahəsi üzrə mütəxəssislər tərəfindən *pourriel* kimi istifadə olunur. Misal üçün: *ce message électronique «pourri»*, *car indésirable*, arzuolunmaz elektron məktub, ismaric haqqında. Bu termin artıq KİV-də siyarət etmişdir. Başqa bir misal kimi, son zamanlar dəbdə olan *netiquette* (*Nous sommes très officiellement invités à respecter la netiquette*, internetdə etika qaydalarının riayət olunması barəsində) və *photocopille*. Misal üçün: *à ne pas photocopiller*, *construit sur les termes copie et pillage*, sürətçıxarma (copie) və oğurluq (pillage) sözlərinin birləşdirilməsindən ibarət mürəkkəb neologizm. Il désigne l'opération qui consiste, pour une personne physique ou morale (le copieur), à dupliquer ou exploiter un contenu intellectuel encore protégé par le droit d'auteur, sans autorisation ou sans respecter les termes de la licence décrivant ses droits de reproduction. Fiziki və ya hüquqi şəxs, müəllif hüququ ilə qorunan intellektual məzmunlu materialın təkrar yayılması haqqında qaydaya riayət etmədən icazəsiz və ya çoxaltma məqsədi ilə çap olunması barədə, əməliyyatı bildirir.

Fransız dilli mətbuatdan aşağıdakı misalları da nümunə gətirmək olar:

Célibattante (f), pour *célibataire* et *battante*, femme célibataire qui sait ce qu'elle veut et se bat pour réussir – evsiz və *vuruşan*, *mübarizə aparən* sözlərindən ibarət olan mürəkkəb söz, nə istədiyini bilən və uğur əldə etmək məqsədi ilə mübarizə aparən qadınlar haqqında deyiləndə istifadə olunan mürəkkəb neologizm.

Clavardage (m): ce néologisme québécois pour le tchat vient de *clavier* et de *bavardage* – *klaviatura* və *çərənçilik* sözlərindən ibarət Kvebek fransızcasında işlədilən neologizm. İnternet sayt və forumlarda müzakirələrin aparılmasını bildirir.

Adolescent (m) sera un adulte désirant retrouver sa jeunesse – gəncliyinə, yeniyetməliyinə qayıtmaq arzusunda olan şəxs haqqında danışılarda istifadə olunur.

Cafardeux(m): couple qui s'ennuie – darıxan cütlük haqqında, *cafard* ismindən və *deux* sayından ibarətdir.

Constipation (f): amour parcimonieux, amour timide qui n'arrive pas à se déclarer – utancılıqdan etiraf oluna bilməyən sevgi haqqında.

Mélancolis (m): paquet en souffrance – ünvana çatdırılmamış bağlama haqqında.

Absenthéisme (m): doctrine qui affirme que Dieu existe, mais qu'il n'est pas là en ce moment. – Allahın mövcudluğunu təsdiqləyən amma hazırda aramızda olmadığını bildirən doktrina.

Barbutiements (m): premiers poils au menton d'un adolescent – yeniyetmənin çənə hissəsində yenidən çıxan tüklər haqqında.

Hainergie (f): force de répulsion – uzaqlaşdırıcı, nifrətdoğuran qüvvə, la haine (nifrət) və énergie (enerji, qüvvə) sözlərindən ibarət mürəkkəb neologizm.

Cèpulture (f): endroit où l'on enterre les champignons vénéneux – zəhərli göbələklər bastırılan ərazi.

Folkloroforme (f): musique régionale qui anesthésie et assomme – keyləşdirən və yatıxdırıcı əyalət mənşəli musiqi.

Futouriste (m): voyageur de l'avenir - gələcəyə səyahət, le futur (gələcək) və -iste sonluğundan ibarət mürəkkəb neologizm.

Gratitude (f): sentiment de reconnaissance quand on ne nous a pas fait payer – ödəniş etməyə məcbur olmayanda minnətdarlıq, təşəkkür hissi.

Karmagnole (f): danse endiablée pratiquée par un hindou qui a bu trop de Shivas – çoxlu çivas viskisi içən və vəhşi rəqslər ifa edən hindu.

Pleurire : passer de rire aux larmes - gülməkdən ağlamaq, pleurer (ağlamaq) və rire (gülmək) feillərindən əməlgələn neologizm.

Bidingues (m), individus qui délirent en deux langues – iki dildə sayıqlayan şəxslər haqqında.

Localisme (m): pour encourager à consommer de chez soi – yerli məhsulların istehlak etməyə həvəsləndirmək. *Mécontemporain(m)* : personne qui se plaint continuellement d'être née à l'époque actuelle - doğulduğu dövründən durmadan şikayətlənən şəxs *contemporain* (müasir) və *mécontent* (narazı) sözlərindən düzəldilən mürəkkəb söz.

Siyasi neologizmlərdən söz açarkən, Fransa siyasi xadimlərinin dilə gətirdikləri ifadələri qeyd etmək yerinə düşərdi. Fransanın sabiq prezidenti olmuş Jak Şirak *abracadabratesque* neologizmi ilə bir zamanlar Fransa KİV-də gündəmə gəlmişdir, halbuki bu söz artıq Rimbonun (*Le cœur volé*, 1871-ci ildə) əsərində ilk dəfə istifadə olunmuşdur. Fransanın digər sabiq prezidenti Şarl de Qol 1968-ci il may Parisdə baş verən hadisələr zamanı «la réforme, oui, la chienlit, non» islahatlara hə, hərc-mərcliyə yox, şüarı ilə yadda qalmışdı. Halbuki bu ifadənin tarixçəsi XVI əsrə gedib çıxır. Bu ifadə, Parisdə keçirilən maskaradda gecə pijamasında küçələrdə dolaşan personajı bildirmək

üçün istifadə olunurdu [8, səh. 59]. Bu mürəkkəb söz fransız dilində *chier* (ifraz etmək) feilindən və *lit (m)* (yataq, çarpayı) sözlərinin birləşməsindən ibarətdir.

Qeyd etmək yerinə düşərdi ki, fransız dilində bir neçə sözün birləşməsindən yaranan mürəkkəb sözlər digər dillərdən fərqli olaraq daha azdır. Bu hadisənin aşağıdakı kimi izahını vermək olar: 1. adətən birləşməyə sözün müstəqil hissələri daha çox meyillidir, nəinki sözün əsası, bu da öz növbəsində fransız adlarının morfeim strukturu ilə bağlıdır; 2. fransız dilinə mürəkkəb elementlərin yan-yanı yerləşməsi (juxtaposition) səciyyəvi deyil; 3. fransız dilində əksər mürəkkəb sözləri – isimlər təşkil edir.

Lügət tərkibinin zənginləşdirilməsinin daha bir yolu – digər dillərdən alınmalardır. İqtisadi və mədəni əlaqələrin genişlənməsi, elm və texnikanın inkişafı, başqa dillərdən alınan sözlər vasitəsi ilə yeni anlayış və sözlərin yaranmasına səbəb olur. Tədqiq olunan material, ingilis dilindən alınma sözlərin çoxluq təşkil etdiyini müəyyənləşdirmişdir. Digər dillərdən sözlərin alınma prosesi müasir fransız dilində durmadan davam etməkdədir. Elmi müşahidələr onu göstərir ki, fransız dili, o cümlədən Fransa Akademiyası bu prosesə bacardığı qədər müqavimət göstərməyə çalışsa belə, alınmaların dilə sirayət etməsi prosesinin qarşısını almaq mümkün deyil və ən azından yaxın gələcəkdə də mümkün olmayacaq.

Öncə, müəyyən uzlaşma formasından ibarət sözlər bir dildən digər dilə keçir: a) iqtisadi terminlər: *auditeur interne*, *buisiness school*, *credibilité gap*, *buisiness-game*, *l'audit (m)*, *merchandising (m)*, *basemen (m)*, *couponing (m)*; b) məişət terminləri: *kit (m)*, *schoping (m)*, *padding (m)*, *deodorant (m)*, *gadjet (m)*, *charter (m)*; c) ictimai-siyasi terminlər: *sponsoring (m)*, *mailing (m)*, *staff (m)*, *busing (m)*, *senseur (m)* və s.

Mürəkkəb sözlərdə öz növbəsində alınmaya məruz qalırlar, onları aşağıdakı qaydalara uyğun struktur tərkiblərə qruplaşdırmaq mümkündür: a) *cümlənin substantivləşmiş hissəsi*: *mix-and-match (m)*; b) *isim + isim*: *aid-man (m)*, *cash-flow (m)*, *lip-service (m)*, *cover-baby (m)*; c) *feil + barəlik postpozitiv*: *teach-in (m)*, *sit-in (m)*.

Semantik tərkibə görə ingilis dilindən alınan mürəkkəb sözlər, terminlərə aidirlər: a) ticari, iqtisadi: *cash-flow (m)*, *shopping-center (m)*; b) məişət: *mix-and-match (m)*, *baby-food (m)*; c) ictimai-siyasi: *aid-man (m)*, *lip-service (m)*, *teach-in (m)*, *talent-scout (m)*.

Başqa dillərdən də alınmalar müşahidə olunur - misal üçün yunan dilindən: *praxis (f)*; ərəb dilindən: *baraka (m)*; kvebek fransızcasından: *tobogann (m)*; skandinav dillərindən (isveç dilindən): *aumbudsman (m)*.

Alınmaların əksər hissəsi, fransız dilində öz mənalarını ya genişləndirir və ya ilkin mənalarını dəyişirlər. Misal üçün, *tobogann (m)* – sözünün əsas mənası ictimayi və qeyri-ictimai atraksion, sankada gəzintidir. Lakin fransız

dilinə keçən bu söz – yolayrıcında avtomobillərin rahat keçib getməsi məqsədi ilə metalik cihazı bildirmək üçün istifadə olunur.

Məlum olduğu kimi, leksik alınmalar terminologiyanın əmələgəlməsi mənbələrindən biri sayılır. Onların öyrənilməsi dil proseslərinin mürəkkəbliyini, dildə daxili və xarici hadisələrin bir-birinə qarışmasını izləməyə imkan verir, sonuncunun dil strukturunun müxtəlif sahələrinə təsir edir.

İsmi neologizmlərin ixtisar və ya qısaltma yolu ilə əmələgəlməsi dil resurslarına qənaət meylini əks etdirir. Bu dil hadisəsi daha çox XX əsrdə geniş yayılmağa başlamışdır. Burada fərqləndirmək lazımdır: 1) qısaltmalar üsulu ilə düzələn ixtisarlar - sözdüzəltmə morfoloji üsulu, 2) sözbirləşmələrin ixtisarı nəticəsində mürəkkəb, başhərflərdən əmələgələn ixtisarlar, 3) sözlərin uyuşması, uzlaşması və nəhayət 4) sözbirləşmələrin morfoloji-sintaktik üsulları.

Nəticələr: Tədqiq olunmuş material aşağıdakı qənaətə gəlməyə imkan verir. Birincisi, müasir fransız dilində neologizmlərin yaranması və istifadəsi, lüğətin zənginləşməsi prosesi kimi qəbul oluna bilər. Eyni zamanda bir çox neologizm və terminlər lüğətlərdə elm və texnikanın sürətli inkişafı nəticəsində özlərinə yer tapır. Ən əsas problem neologizmlərin lüğətlərdə qeydə alınması prosesinin ləng getməsidir. Təəssüflə bildirmək lazımdır ki, bu sahədə kifayət qədər gecikmə müşahidə olunur. İkincisi, yeni sözlərin yaradılmasında suffiks, prefiks və parasintez vasitələri geniş yer tutur. Lakin neologizm isimlərinin əsas, başlıca əmələgəlmə vasitələrinə alınmaları da aid etmək olar. Alınmaların arasında ingilis dilindən alınmalar üstünlük təşkil edir. Bu alınmalar əsasən ticari və iqtisadi terminologiyaya aiddir, digər dillərdən fransız dilinə keçən mürəkkəb isimlər isə məişət leksikasını əhatə edir. Üçüncüsü, alınmalarla bərabər mürəkkəb sözlər (les mots-valises) siyahısına və dildə qənaət prosesini aid olan ixtisar sözləri də aid etmək mümkündür.

Ədəbiyyat:

1. Сушков И.П. К вопросу о создании французской терминологической лексики. МГПИИ им. Ленина, Москва, 1984.
2. Мурадова О.А. О путях пополнения словарного состава французского языка. Калинин, 1979.
3. Штейнберг М.М. «Аффиксальное словообразование во французском языке» Изд. ЛГУ, Ленинград, 1976.
4. Цыбова И.А. Французский язык. Словообразование. «Высшая школа», Москва, 2008.
5. J.Cellard, M.Sommant. 500 mots nouveaux définis et expliqués. Paris-Gemboux, 1979
6. B.Cerquiglini, Parlez-vous tronqué ?, Larousse, Paris 2019
7. J-L.Chifflet, Oxymore, mon amour !, Chiflet & Cie, Paris 2011
8. P.Robert. Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française. Soci-été du nouveau Littré, 1978
9. M.Hillman La langue sur le bout des doigts, Libro Paris, 2019
- 10.P.Desalmand, Y.Stalloni Mots-nouveaux expliqués, Chêne Paris 2015